

Karl Ristikivi

Noitarovio

Historiallinen romaani

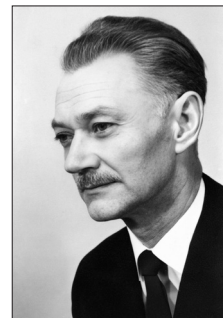

LECTOR KUSTANNUS OY

Mustankivenkatu 2 E 89

00980 Helsinki

aivo@lector.fi, www.lector.fi

Karl Ristikivi

Alkuperäisteos: Nöiduse öpilane, 1967, Lund, Ruotsi

Kirjoittaja: Karl Ristikivi

Kääntäjä: Antti Salo

Kannen kuva: Marge Nelk

Kustantaja: Lector Kustannus Oy

Sidosasu: sidottu, kovakantinen

Kieli: suomi

Koko: 145 x 210 mm

Sivumäärä: 300

ISBN: 9789527598900

Ilmestyminen: 10/2025

www.lector.fi

Suomen Kulttuurirahasto on myöntänyt kustantajalle teoksen suomeksi julkaisemiseen Maailmankirjallisuuden suomenustukea apurahana

Karl Ristikivi (1912–1977) oli syntyjään virolainen kirjailija, joka pakeni vuonna 1943 sotaa ja miehitystä ensin Suomeen ja pian sen jälkeen Ruotsiin, jossa hän asui loppuelämänsä. Ristikivin laajaan tuotantoon kuuluu romaaneja, runoutta ja lastenkirjoja.

PÄÄHENKILÖ JA HERTTUAPARI

Romaanin *Noitarovio* päähenkilö on Johannes Faber, Prahassa n. 1395 syntynyt lääketieteen tohtori, tiedemies ja ajattelija. Faber on mieleltään herkkä ja luonteeltaan jyrkkä, ja tahtomattaan hän sotkeutuu poliittisiin intohimoihin, joiden vuoksi hänet lopulta tuomitaan kuolemaan. Romaani lähtöasetelmana on varhaisen uuden ajan inkvission kuvaus, jossa Faberin tulee kolmen päivän kuluessa kertoa värikylläinen elämäntarinansa kuulustelijalleen, dominikaaniveljelle.

Romaanin taustat ovat historialliset. Keski-Euroopassa tunnetaan yhä hyvin Baijerin nuoren herttuan Albrecht III:n ja kuvankauniin Agnesin romanssi. Agnes oli porvarisperheestä, hän oli parturikirurgi Kaspar Bernauerin tytär Augsburgin kaupungista, ja Albrechtin isä herttua Ernst ei hyväksynyt nuorten säätyrajoja ylittävää suhdetta. Niinpä Albrechtin sydämen lumonnutta Agnesia lopulta syytettiin noituudesta, ja hänet tuomittiin heitettäväksi Tonavaan. Joen virtaan hukummalla Agnes kuitenkin tuli todistaneeksi, ettei hän ollutkaan noita.

Kuka sitten oli noitunut nuoren Albrechtin sydämen? Jos ei Agnes ollut syyllinen, oli joku muu saanut prinssi Albrechtin rakastumaan aatelittomaan ja nousemaan isäänsä vastaan niin, että Baijeri joutui sisällissodan partaalle isän ja pojan kummankin valmistaessa sotajoukkojaan.

Historiallisen romaanin mestarin ottein Ristikivi rakentaa vähä vähältä paljastuvan asetelman, jossa niin valtaperilä kuin kohtalonuskokin tarvitsee syyn ja syytettävän. Syylliseksi nimetään Albrechtin seksuaalisia ongelmia lääkäriinä hoitanut ja Bernauerit tuntenut Johannes Faber. Onhan tällä maailmaa nähneellä miehellä epäilyttävä taustakin. Faberin tiedetään viihtyvän yökausia laboratoriossaan, ja lääkärinä hän on osoittautunut hieman liiankin taitavaksi. Voisiko noituussyyte olla perusteeton?

HISTORIA JA KULTTIHAHMO

Ristikivin kerronta on hienoa, se on tyylien ja tilanteiden hallintaa, aiheen tuntemusta, milloin tarkkaa kuvaamista, milloin sivaltaisan sarkastisia dialogeja. Romaanin merkittävin piirre piilee kuitenkin näiden seikkojen taustalla. *Noitarovio* nimittäin on ennen muuta ajattelutapojen muutoksen, tieteen käännekohtien, henkisen murroksen analyytinen kuvaus.

Teos ei edellytä lukijalta aatehistorian, tieteen kehityksen tai filosofian tuntemusta, sen voi lukea puhtaasti viihteenäkin. Silloinkin kirjan joka sivulla tuntuu ja tuoksuu 1400-luvun kuohunta, keskiajan loppu. Ristikivi antaa lääkäri ja tutkija Faberille ne ajatukset ja ominaisuudet, jotka hänen aikansa luonnontieteellä oli. Uutta tietoa etsitään mutta vanhaa ei kumota; Hippokrateen ja Galenoksen oppeja ei kyseenalaisteta (kuten Paracelsus teki sata vuotta myöhemmin), mutta kaipuu olemassa olevien tietojen taustoihin ja laajempaan ymmärtämiseen on herännyt. Matematiikka tuntuu selittävän paljon, ja alkemian takaa löytyy kultaa korkeahenkisempi sanoma.

Niin hengelliset kuin maallisetkin valtiat ovat saaneet kritikkonsa. Prahassa syntynyt, sittemmin kosmopolitiikki kasvanut Faber tuntuu katsovan karsaasti Jan Husin seuraajien edesottamuksia eikä tunnu näkevän ajassa tapahtuvaa suurta murrosta – mutta haluaa kertomuksensa loppupuolella tarttua mahdollisuuteen edesauttaa yhtenäisen Euroopan syntyä.

Vaikka historia ei tunne Johannes Faberia, on Agnesin ja Albrechtin romanssi tositarina. Pian väkivaltaisen kuolemansa jälkeen Agnesista tuli rakastettu baijerilainen sankaritar, osa keskieurooppalaista kertomusperinnettä, jonka muistoa on vaalittu läpi vuosisatojen. Hänestä on kirjoitettu kymmenittäin lauluja, runoja, näytelmiä ja romaaneja, tekijöinä monen muun muassa C. F. Hebbel, kuningas Ludvig I, Franz Kroetz ja Suomessa *Hoosianna*-adventtilaulustaan tunnettu Georg Vogler.

Vuoden 1961 elokuvassa *Les Amours célèbres* Agnesia esitti Brigitte Bardot. Vuonna 2013 Blütenburgin linnaan pystytettiin Agnesin patsas, ja tuorein kunnianosoitus on musikaali vuodelta 2017. Agnesin kotikirkossa pidetään vuosittain hänen muistomessunsa, ja Straubingerin kaupungissa vietetään neljän vuoden välein hänen nimikkofestivaaliaan.

TEOS JA AIKA

Ristikivi tuntee keskiajan kaupungit, tavat ja ammatit. Ilman pitkiä kuvailuja hän luo erityisen ajan ja paikan tunnelman ja saa lukijan myötäelämään kylmänjärkevä mutta myös aran Faberin vaiheet. Teoksessa Faber kertoo inkvisiittorille elämäntarinansa, ja aikalaiselle hän ei tietenkään selittele ajan tapoja tai esittele tuolloin yleisesti tunnettuja tapahtumia. Tämä ei varsinaisesti kätke lukijalta paljoakaan mutta onnistuu lisäämään autenttisuuden tuntua.

Jotkin sydänkeskiajalla syntyneet kristilliset ja synkretistiset liikkeet sinnittelivät vielä syrjäseuduilla kansanuskoon sekoittuneina, mistä kertovat teoksen Romanian-jakson bogomiilit ja kataarit sekä kirkon ja kansan heistä levittämät kauhukuvat. Kerettiläisyys, pakanuus ja noituus nähtiin jo aiempaa selkeämmin eri asioina, joskin kutakin tukahdutettiin hyvin ankarin rangaistuksin maallisen ja hengellisen oikeuden työnjaolla. Tohtori Johannes Faber joutui kohtaamaan näistä tuomioistuimista molemmat.

Päähenkilö Faber kertoo hylänneensä filosofiaan perehtymisen. *Noitaroviossa* filosofisen ihmiskäsityksen luonne ja muutos kuitenkin on tärkeässä osassa. Hyvin kiehtova on tässä mielessä myös huima episodi Prahan yliopistossa tehtävästä ruumiinavauksesta (ruumiin on nuori Faber hankkinut hautausmaalta).

Romaanissa on maagisen realisminkin tunnusmerkkejä vähintään kolmen erikoisen tapauksen verran. Yliluonnollisen oloiset kokemukset voidaan tosin selittää myös Faberin peloilla ja henkisillä jännitystiloilla sekä päihteiden käytöllä.

Toisaalta on koko kertomuksessa meidän ajastamme katsoen taianomaisia piirteitä. 1400-luvun ajatteluun kuuluivat alkemia, astrologia, magian rituaalit ja salatietoa sisältävä kirjallisuus. Käsitykset, jotka me pyrimme torjumaan epätieteellisinä, olivat kuitenkin aikansa selitysmalleja, tietoa, aivan kuten me pyrimme osoittamaan yliluonnolliset tapahtumat luonnollisiksi tai selittämään ne psykologisilla syillä. Mahdollisesti olemme enemmän oikeassa kuin esi-isämme, mutta olemmeko täysin oikeassa, siitä ei ole varmuutta, ei ainakaan tohtori Johannes Faberin mielestä. ”Tiedämme tänään enemmän kuin eilen, mutta emme usko, että tiedämme huomenna vielä enemmän.”